6D011700- Kazak Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Gulmira MUHAMEDZHANOVA'nın PhD derecesin almak için hazırladığı "Kazakçadaki biçimsel dil araçlarının kültür tesirli olma özelliği ve onları okutma metodolojisi" başlıklı tez araştırmasına yurtdışı danışmanın

ÖNERİSİ

1. Konunun önemi.

Son yıllarda gelişmekte olan dil biliminin antropolojik paradigmaya geçme süreci "insan-dil-kültür, insan-dil-düşünme" üçlüsüne dayanan yeni dallar ortaya çıkmaktadır. Dili birimlerde belirli bir milletin karakteri, davranışı, yaşamı, tanımı ve doğası bir araya geliyor. Özellikle, biçimsel dil araçları, ifade tarzı, atasözleri, milletin düşünme özelliğin gösterir, ayrıca gelenek-göreneğin ve kültürün açıklar. Dil ile kültür meselelerin biçimsel dil araçları bakımından araştırma ve inceleme çalışmanın hiç şüphesiz konunun önemini arz etmektedir.

Günümüzdeki ana dilimizin mevcut durumu ve geleceğine ilişkin meseleler olarak okul öğrencilerinin konuşmalarında edebi dil normlarına uymamak, dilin biçimsel araçların doğru kullanamamak, eş anlamlı kelime bilgisinin zayıflığı, konuşmanın genelde alışkanlıklara dayanmasını ve diğer hataları ele alabiliriz. Söz konusu hataları ortadan kaldırmak için öğrencilerin konuşma kültürün geliştirmek lazım. Önemi yüksek olan bu konular günümüzdeki gündem maddelerinin biridir. Dolayısıyla lisans altı eğitim sistemine biçimsel dil araçların okutmayı müfredata eklemek, onu metodolojisin geliştirerek geleceğin gençlerinin bilinçlere oturtmak – bu tez araştırmasının önemini belirlemektedir.

2. Elde edilen sonuçların doğrulu ve geçerliliği ve onların yenilik derecesi.

Tez araştırmasının *geçerliliği* Kazakçadaki biçimsel dil araçlarının kültür tesirli olma özelliğin belirleme ve onları orta eğitim sisteminde okutmak gibi karmaşık, aynı zamanda çok taraflı konunun neticelendirilmesi teorik ve metodolojik açıdan ele alınmaktadır. Araştırma konusuna ilişkin ulusal ve uluslararası bilim adamlarının felsefi, psikolojik ve pedagojik çalışmaları analiz edilmiştir. Bu çalışmalardaki araştırma konusuna ilişkin düşünceleri analiz edilerek, onların varmış olduğu sonuçlar bazında genel orta eğitim veren okullarda biçimsel dil araçların okutmanın köşe taşların oluşturan metodolojik temeller ortaya çıkmasından dolayı *doğruluk* kanıtlanmış bulunuyor.

Biçimsel dil araçlarının kültür tesirli olma özelliğin inceleme ve onları orta eğitim sisteminde okutma metodolojisin oluşturma konusundaki araştırmanın **yeniliği:**

- Biçimsel dil araçları – bireysel ve toplumsal anlamda, belirli bir milletin, dünyanın dili şeklin gösteren, milletin düşünme özelliklerin açıklayan, milli dile has olan standart modelleri, sembolleri nesilden nesle ulaştıran kapsamlı dili olgudur

- Kazakçadaki biçimsel dil araçların dil bilimsel kategori olarak teorik ve metodolojik temelleri oluşturuldu
- Gazetecilikte ve tarihi eserlerde karşılaşılan biçimsel dil araçların kültür tesirli olma özellikleri belirlendi
- Orta eğitim sisteminde biçimsel dil araçları okutma metodolojisi oluşturuldu
- Lise son sınıf öğrencilerine okutmak üzere "Kazakçadaki biçimsel dil araçların kültür tesirli olma özelliği" seçmeli dersinin programı hazırlandı
- Lise öğrencilerinin dili yeteneklerin geliştiren alıştırmalar ve ödevler sistemi önerilmiştir.

3. Araştırmada elde edilen neticelerin teorik ve pratik önemi

Teorik ilgili bilim alanlarının buluşmasından ortaya çıkan yeni bilim dalının teorik temelleri incelenmiştir. Biçimsel araçların tanımı sistemli bir hale getirilmiştir. Tez araştırmasında söz konusu probleme ilişkin alanda tanılan bilim adamlarının çalışmaları taranarak, biçimsel dil araçların kültür tesirli olma özellikleri analiz edilmiştir. Biçimsel araçların kullanım özellikleri ve türleri derlenmiştir.

Araştırma sonucunda sunulan teorik ve metodolojik program orta eğitim sistemindeki okullarda, gelecek uzmanlar için yükseköğretim kurumlarında, ayrıca pedagojik kolejlerde kullanılabilir.

4. Araştırmada elde edilen sonuçların geçerlilik ve doğruluk derecesi

Araştırma konusunun geçerlilik derecesi felsefi, psikolojik-pedagojik çalışmaların analiz edilmesi sonucunda ortaya çıkması ile belirlenmektedir. Konunun doğruluğu biçimsel dil araçları lise öğrencilerine kelime kültürünün bir alt dalı olarak okutmaya yönelik orta eğitim sistemi için hazırlanan kültür tesirli olma bakımından seçmeli dersinin metodolojik kapsamı baz alınarak, felsefe, psikoloji ve pedagoji bilimlerinin bilimsel çıkarımlarındaki başarılar temelinde açıklama yapma sayesinde kanıtlandı.

5. Tez araştırmasının tez yazım kurallarına uygunluk seviyesi.

G.T. MUHAMEDZHANOVA'nın 6D011700- Kazak Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında PhD derecesin almak için hazırladığı "Kazakçadaki biçimsel dil araçlarının kültür tesirli olma özelliği ve onları okutma metodolojisi" başlıklı tez araştırmasının bilimselliği ve önemliliği istenilen orandadır. Tez çalışması araştırmacı tarafından hazırlanmış olup tamamlanmış vaziyettedir. Araştırma sonuçları giriş bölümünde beyan edilen araştırma aracı, bölümlerle ve çıkarımlarla iç uyumu sağlamaktadırlar, ayrıca araştırma kaynaklarının bütünlüğü ve mantıksal dizilimi sağlanmıştır.

Tez araştırmasının bölümleri kendi aralarında ilişkilidir ve biri diğerini sistemli olarak tamamlamaktadır. Elde edilen sonuçlar sunulan hipotezlerin temellerini oluşturarak araştırmanın amacı ve hedeflerin açıklamaya yardımcı olmaktadır.

6. Yayın şartının sağlanması, temel kurallar, sonuçlar, tez araştırmasının özgün değeri ve sonucu.

Tez çalışmasının temel prensipleri, sonuçları, çıkarımları, araştırma konusunun çözümü, araştırmanın ana esasları ulusal ve uluslararası bilimsel toplantılarda bildiri olarak, ayrıca Scopus veri tabanına kayıtlı hakemli ve sıfırdan yüksek olan etki değerine sahip bilimsel dergilerde, bununla birlikte KC Bilim ve Eğitim Bakanlığı, Bilim ve Eğitimdeki Kontrol komitesi tarafından önerilen dergilerde yayınlanmıştır. Tez araştırmasının içeriğine ilişkin toplamda 16 makale ve bildiri yayınlanmıştır.

7. Tez araştırmasının resmi savunmaya önerme.

Üstte beyan edilenlere istinaden ve araştırmanın "Akademik derece alma şartlarına" uygunluğun göz ününde bulundurarak Gulmira MUHAMEDZHANOVA'nın 6D011700 - Kazak Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında PhD derecesin almak için hazırladığı tez araştırması konu bakımından önemli, sözcük bilimi, semasiyoloji, kültür tesirli dil ve eğitim metodolojisi alanlarında bilimsel ve pratik katkısı bulunan, tamamlanmış, araştırma aracı doğru seçilmiş çalışma olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple resmi savunmaya gönderilmesini öneriyorum.

Yurtdışı danışman   Yrd. Doç. Dr. Yücel KAYABAŞI

Doç. Dr. Bülent AKSOY
Enstitü Müdür Yardımcısı

Мухамеджанова Гульмира Тастемировнаның «Қазақ тіліндегі көріктеуіш тілдік құралдардың лингвомәдени сипаты және оларды оқыту әдістемесі» атты тақырыптағы 6D011700 – қазақ тілі мен әдебиеті мамандығы бойынша философия докторы /PhD/ дәрежесін алу үшін жазылған жұмысына шетелдік кеңесшіден

ПІКІР

1. Тақырыптың өзектілігі. Соңғы жылдары дами бастаған тіл білімінің антропологиялық парадигмаға көшу үрдісі «адам-тіл-мәдениет», адам-тіл-ойлау» үштігіне сүйенетін жаңа бағыттары дүниеге келді. Тілдік бірліктерде белгілі бір ұлттың мінез-құлқы, тұрмыс-тіршілігі, танымы мен болмысы жинақталған. Әсіресе көріктеуіш тілдік құралдар, фразеологизмдер, мақал-мәтелдер, нақыл сөздер ұлттың менталдық ерекшеліктерін көрсетіп, салты мен дәстүрінен, мәдениетінен хабардар етеді. Тіл мен мәдениет мәселелерін көріктеуіш құралдар арқылы зерделеу зерттеу жұмысының өзектілігіне еш күмән келтірмейді.

Қазіргі кезде туған тілдің бүгінгі жағдайы мен болашағына қатысты көптеген мәселелердің қатарында мектеп оқушыларының сөйлеу тілінде әдеби тіл нормаларын сақтамау, тілдің көріктеуіш құралдарын орнымен қолдана білмеу, синонимдік қорының жұтаңдығы, сөйлеудің көбіне штампқа құрылуы және т.б. қателер тән болып келеді. Мұндай айтылған қателерді болдырмау үшін, оқушылардың сөз мәдениетін дамыту қажет. Өзектілігі жоғары болып табылатын бұндай мәселелер қазіргі таңда күн тәртібінде тұр. Сол себепті орта білім беру жүйесіне көріктеуіш тілдік құралдарды оқытуды енгізу, оның әдістемесін жетілдіріп, келешек жеткіншектердің зердесіне құю – диссертацияның *өзектілігін* айқындайды.

2. Алынған нәтижелер негізділігі мен дәйектілігінің, олардың жаңалығының дәрежесі. Диссертациялық жұмыстың *дәйектілігі* қазақ тіліндегі көріктеуіш тілдік құралдардың лингвомәдени сипатын анықтау мен оларды орта білім беру жүйесінде оқыту сияқты күрделі де, көпқырлы мәселені нәтижелі ету теориялық, әдіснамалық, әдістемелік тұрғыда көтеріліп отыр. Зерттеу мәселесіне қатысты қазақстандық, шетелдік ғалымдардың философиялық, психологиялық және педагогикалық еңбектерін зерделеген. Олардағы зерттеу тақырыбына қатысты пікірлері зерделеніп, солардың нәтижесінде *шынайылығы* жалпы білім беретін орта мектеп үдерісінде көріктеуіш тілдік құралдарды меңгертуге негіз болатын әдістемелік негіздері жасалып отырғандықтан жаңа болып табылады.

Көріктеуіш тілдік құралдардың лингвомәдени сипатын талдау мен оларды орта білім беру жүйесінде оқыту әдістемесін жасау бойынша жазылған зерттеу жұмысының **жаңалығы** :

- көріктеуіш тілдік құралдар – жеке адамның, және тұтастай алғанда, нақты бір ұлтттың әлемнің тілдік бейнесін бейнелейтін, ұлттық менталитеттің ерекшеліктерін көрсететін, ұлттық тілге тән эталон-үлгілерді, символ-

нышандарды ұрпақтан ұрпаққа жеткізетін ірі тілдік құбылыс екендігі анықталған;

- қазақ тіліндегі көріктеуіш тілдік құралдардың лингвистикалық категория ретінде теориялық және әдістемелік негіздері жасалған;

- публицистика, тарихи шығармаларда кездесетін көріктеуіш құралдардың лингвомәдени ерекшеліктері анықталды;

- орта білім бері жүйесінде көріктеуіш тілдік құралдарды оқыту әдістемесі жасалды:

- 11-сыныпқа арналған «Қазақ тілінің көріктеуіш құралдары» таңдау пәнінің бағдарламасы дайындалған;

- жоғары сынып оқушыларының құзыреттіліктерін қалыптастыратын жаттығулар мен тапсырмалар жүйесі ұсынылған.

3. Алынған жұмыс нәтижелерінің теориялық және практикалық маңызы.

Теориялық шектес ғылымдар тоғысуынан пайда болған бағыттың теориялық негізіне талдау жасалған. Көріктеуіш құралдардың анықтамасын бір жүйеге келтірген. Диссертациялық жұмыста осы проблемаға қатысты жетекші ғалымдардың еңбектері сараланып, көріктеуіш құралдардың лингвомәдени ерекшеліктері талданған. Көріктеуіш құралдардың пайдаланылу ерекшеліктерін, сондай-ақ көріктеуіш құралдардың түрлерін саралаған.

Зерттеу барысында беріліп отырған теориялық және әдістемелік әзірлемелерді жалпы білім беретін мектептерде, болашақ мамандар үшін жоғары оқу орындары, педагогикалық колледждер тәжірибелерінде пайдалануға болады.

4. Алынған жұмыс нәтижелердің негіздемелік және шынайылық дәрежесі.

Зерттеу мәселесінің негіздемелік дәрежесі лингвистикалық, философиялық, психологиялық-педагогикалық еңбектерді зерделеу нәтижесінде алынғандығымен айқындалады. Оның шынайылығы көріктеуіш тілдік құралдарды жоғары сынып оқушыларына сөз мәдениетінің бір тармағы ретінде меңгертуге бағытталған орта білім беру жүйесіне арналған лингвомәдени тұрғыдан таңдау пәнінің әдістемелік кешені тірек етіле отырып, философия, психология мен педагогика ғылымдарының ғылыми қорытындыдағы жетістіктер негізінде сипаттама берілуі арқылы дәлелденеді.

5. Диссертацияның жеке жазылған ғылыми квалификациялық жұмысқа қойылатын талаптарға сәйкес келуі.

Г.Т.Мұхамеджанованың 6D011700 - Қазақ тілі мен әдебиеті мамандығы бойынша PhD докторы ғылыми дәрежесін алу үшін ұсынған «Қазақ тіліндегі көріктеуіш құралдардың лингвомәдени сипаты және оларды оқыту әдістемесі» атты диссертациялық жұмысының ғылымилығы мен көкейкестілігіне күмән келтірмейді. Диссертациялық жұмыс аяқталған, дербес орындалған ғылыми жұмыс болып табылады. Диссертация нәтижелерінің ішкі тұрақтылығы кіріспедегі ғылыми аппаратында, бөлімдерінде және тұжырымдарында көрініс тапқан, зерттеу материалдары тұтастылығымен, логикалық бірізділігімен қамтамасыз етілген.

Диссертациялық жұмыстың бөлімдері өзара тығыз байланысты және бірін-бірі жүйелеп негіздейді. Алынған нәтижелер қойылып отырған болжамдарды негіздеп, зерттеудің мақсаты мен міндеттерін шешуге бағытталған.

6. Мақалалардың жеткіліктілігін растау, негізгі ережелер, нәтижелер, диссертацияның түйіні мен қорытындысы.

Диссертацияның негізгі қағидалары, нәтижелері, тұжырымдары мен қорытындысы, зерттеу мәселесінің шешімі зерттеудің негізгі қағидалары ғылыми баяндама түрінде халықаралық және республикалық ғылыми-практикалық конференцияларда, Scopus деректер базасының нөлдік емес импакт-факторы бар халықаралық ғылыми журналдарында, Білім және ғылым саласындағы Бақылау комитеті ұсынған журналдарда көрініс тапқан. Диссертация мазмұны бойынша жалпы саны 16 ғылыми мақала жарияланған.

7. Көпшілік алдында қорғауға жіберуге ұсыну.

Сонымен жоғарыда айтылғандардың негізінде «Ғылыми дәрежелерді беру ережелерінің» талаптарына сәйкестігін негізге ала отырып, Мухамеджанова Гульмира Тастемировнаның «Қазақ тіліндегі көріктеуіш тілдік құралдардың лингвомәдени сипаты және оларды оқыту әдістемесі» атты тақырыптағы 6D011700 – қазақ тілі мен әдебиеті бойынша философия докторы /PhD/ дәрежесін алу үшін жазылған диссертациялық жұмысы тақырыптың таңдалуы жағынан өзекті, лексикология, семасиология, лингвомәдениеттану және оқыту әдістемесі салаларына ғылыми-практикалық тұрғыдан үлес қосатын, дербес орындалған және толық аяқталған, ғылыми аппараты дұрыс зерттеу деп бағаланады, жұмысты ресми қорғауға ұсынуға толық негіз бар деп есептеймін.

Шетелдік кеңесші: Y.Doç.Dr. Yücel KAYABAŞI

Doç. Dr. Bülent AKSOY
Enstitü Müdür Yardımcısı